

שיעור מרח הגאון רבי אשר ייים שליט"א

ברכת המצוה על קיום המצוה או על מעשה המצוה

דכת'בת המזוזה היינו כעשיית ציצית, וקביעותה כלבשת טלית, ודחה דברי הרב מנחם אברהם, עש"ב. ואין זה מספיק, דהרי מזוזה חובת הדר, וכשיכנס לדור דומה למתעטף בציצית, והו"ל לברך כשידור, ולא על קביעותה בבית. כי טוית הציצית ושיזירתו דומה לכתבת המזוזה, וקביעות חוטי הציצית בבגד, הוא כקביעות המזוזה בבית, ולבשת הטלית בציצית דומה לבא לדור בבית שנקבע בו מזוזה. והדרא חקירת הרב מנחם אברהם למקומה, דאמאי מברך בקביעות המזוזה בבית הו"ל לברך כשידור.

"אכן נראה דהחילוק ברור, דבשלמא בציצית דבגד דהיינו בלבשת ציצית, אדם מתעטף בגוף המצוה ומתעטף בו, שבקוה לברכה עד התכלית האחרון, כיון דגם בגומרו של דבר והיה בהעטף עסיק ואתי בגוף המצוה. משא"כ במזוזה דגמר העסק במצוה הוא קביעותה, ואחר זה לא נשאר שום עסק בה כשיבא לדור, ולא רצו לקבוע הברכה מבלי התעסק במצוה, לכן הם אמרו לברך בקביעותה, דהוא סוף המעשה את העוסק אשר עסק בגוף המצוה. דכשידור אף דבו בפרק הוא חובתו, מכל מקום תו לא עסיק בגוף המצוה אם המזוזה כבר מונחת וקבועה במקומה. ואם בא לדור ועדיין לא קבעה דאף דחובת הדר היא, ובארץ ישראל חייב מיד, מ"מ לא איתרמי ליה בה שעתא. ואחר שכבר נכנס לדור, כשמוצאה וקובעה, מברך בקביעותה שפיר. וכן אם הבית יש בו מזוזה ויצא השוכר הראשון והניחה שם, ובא רעהו השוכר השני וכבר יש שם מזוזה אף דבא לדור בבית שיש בו מזוזה, אין לשוכר שני מקום לברך, דהוא לא נתעסק בה כלל, וכבר בירך השוכר שלפניו, שנתעסק בה וקבעה, אף דהשני שפיר מקיים המצוה שדר בבית שיש בו מזוזה ואיהו לא עביד מיד. לכן קבעו הברכה בעת קביעותה דהוא גמר עשיית המצוה. וכל זה מבואר בלשון הזהב של הרמב"ם פ"א דברכות דין ח' שכתב וז"ל, כל מצוה שעשייתה גמר חיובה מברך בשעת עשיה, וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הציווי האחרון, כיצד העושה סוכה וכו' או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשיה וכו' מפני שיש אחר עשייתה ציווי אחר ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה וכו' או כשיתעטף וכו' ובשעת קביעת מזוזה. וכונתו שעושה הציווי האחרון בגוף המצוה כמו שכתבנו, ודוק. לפי מ"ש הרב תורת חסד סימן ג', דאין לברך בקובע מזוזה תוך שלשים. נראה דמכ"ש שלא יקבע מזוזה קודם שיבא לדור בבית אלא תכף שבא לדור או אח"כ. ומאחר שכן הוא דומה לציצית דמברך בעטיפה. ומדברי הרב מנחם אברהם נראה קצת דפשיטא ליה דיכול לברך כשקובעה אף אם עדיין לא בא לדור בבית. וצריך להתיישב בדבר."

ונראה כונתו דבמצות מזוזה אין הכניסה לבית מתפרשת כמעשה מצוה אלא כמעשה של רשות, ומשום"כ תיקנו לברך על המזוזה בשעת קביעתה שהיא גמור התעסקותו במצוה זו, משא"כ בציצית שלבשת הבגד נחשבת מעשה מצוה ומשום"כ מברך על הלבשה. (וכעין זה כתב בקרן אורה כ"ל).

אך באמת נראה לענ"ד דלא סברא מסויימת במצוות מזוזה וציצית יש כאן אלא כלל גדול בהלכה, דלעולם אין מברכים ברכת המצוה אלא על מעשה המצוה ולא על קיום המצוה שלא ע"י מעשה, וכיון שאין במזוזה מעשה מצוה מלבד קביעת המזוזה מברכין לקבוע מזוזה, משא"כ בציצית שהלבשה היא מעשה המצוה.

וכן נראה לבאר את מה ששינוי (או"ח סימן תל"ב סעיף א') דהעושה שליח לבדיקת חמץ, אם אין בעל הבית בודק כלל אלא השליח, השליח הוא שמברך ולא בעל הבית. והמנחם אברהם (שם סק"ו) התחבט שם כיצד לברך השליח כיון שאין זה מצוה דידיה, ועי"ש בדגול מרובה ובמשנה ברורה (ס"ק י'). אך כולם נקטו כדבר פשוט שאין בעל הבית מברך ולא לפללו אלא במה שהשליח מברך אף שאינו מצוה כלל לבדוק בית של אחרים.

ונראה כנ"ל דזה כלל גדול בברכת המצות דלא המקיים מצוה מברך אלא העושה מצוה, ואף אם אין זה מצוה דידיה כיון דמ"מ הוא זה שעושה את המצוה עליו הטילו את חובת הברכה ולא על זה שמצותו מתקיימת.

"דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת" (ט"ו ל"ח).

הנה הרבה קולמסים נשברו על השאלה הגדולה על איזה מצוות מברכים ועל איזה מצוות לא מברכים ברכת המצוה. ואף אני הקטן הארכתי בזה בכמ"ק (עין מנחת אשר כללי המצוות סימן כ"ב אות ה' ומנחת אשר דברים סימן ע"א), ואכמ"ל.

אך מלבד מה שהארכנו בזה, יש לעיין ביסוד הדברים, אם מברכים על קיום מצוה או על מעשה מצוה, ולענ"ד נראה דלעולם אין מברכים אלא על מעשה המצוה, ואבאר.

הנה הקשה המנחם אברהם (סימן י"ט ס"ק א') מה בין ציצית למזוזה, דבציצית מברכים על לבשת הציצית ובמזוזה על קביעת המזוזה, ואם באנו להשוות בין שתי מצוות אלה הוי לן לברך על קשירת הציצית כשם שמברכים על קביעות המזוזה, או לחילופין שנברך על הדירה בבית כשם שמברכים על לבשת הבגד. וכתב ליישב שאין בין זה לזה ולא כלום במהות המצוה והברכה אלא קביעת נוסח הברכה ע"י המציאות בלבד, דלעולם קושרים את הציצית לפני לבשת הבגד וקיום המצוה ומשום"כ אינו מברך אלא בשעת קיום המצוה דהיינו להתעטף בציצית, אבל את המזוזה קובעים לאחר שנכנס לדור בבית ומקיים את המצוה בשעת קביעת המזוזה ומשום"כ מברכים על קביעת המזוזה.

ולפי זה חידש המנחם אברהם דאם קובע מזוזה טרם נכנס לגור בבית אינו מברך על קביעות מזוזה, אלא יברך "אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה" כאשר יכנס לביתו, עי"ש.

ובשו"ת הגרעק"א (קמא סימן ט') כתב לחדש תרי הלכתא חדתא בהלכות מזוזה: א. "ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים" כאשר הוא חוזר לבית צריך לחזור לברך על מצות מזוזה כיון שהיא חובת הדר.

ב. הנכנס לדור בבית שיש בו מזוזה שנקבעה ע"י מי שגר שם לפניו, צריך לברך כיון שהוא מקיים מצותו כשהוא נכנס לדור בבית.

והגאון לא דן בשאלה איזה נוסח יברך, ולכאורה פשוט שאינו מברך "לקבוע מזוזה" שהרי אינו קובע, וע"כ יברך בנוסח שקבע המנחם אברהם "לדור בבית שיש בו מזוזה".

אך אף שבדרך כלל נקטינן הלכתא כדברי המנחם אברהם, מעולם לא שמענו מי שניגה כמנהג הזה, ולא מצינו ברכה זו בדברי הפוסקים. ובאמת כבר כתב הגרעק"א בסוף התשובה לאחר חתימת יד קדשו, שלאחר זמן רב בא לידו ספר ברכי יוסף וכתב בפשיטת דהשוכר בית שיש בו מזוזה אינו צריך לברך דלא תיקנו ברכה אלא על קביעת המזוזה, וכן גם במי שנוסע מביתו לזמן מה, וסיים דבריו שלדינא צ"ע.

וכבר דחו האחרונים את דברי הגרעק"א מטעם אחר, ונקטו דאף היוצא מביתו לזמן מה עדיין חייב במזוזה ועדיין הוי חובת הדר, עיין שו"ת עין יצחק (ה"א י"ד סימן ל"א), ושו"ת דבר אברהם (ה"א סימן ל"א), ושו"ת תועפות ראם (סימן מ"ג), ואכמ"ל. ובקרן אורה (מנחות ל"ו ע"א) כתב דאין הכניסה לבית מעשה מצוה, "דהא בכניסתו אינו ניכר אם יש בו מזוזה אי לא, וצ"ע בזה בדברי האחרונים ז"ל".

ועיין עוד בהעמק שאלה (שאלתא קכ"ו אות ז') במה האריך בדברי המג"א ורעק"א. ובשו"ת אבני נור (יו"ד סימן שפ"א) כתב דאכן מעיקר הדין יש לקבוע מזוזה תיכף כשהוא מחליט לדור בבית אף לפני שנכנס לדור בו בפועל, משא"כ בציצית שאינו מקיים מצוה עד שיתעטף בו. והביא בשם בנו הגדול השם משמואל סמך מדברי הגמ', ודבריו חידוש ואין בהם הכרח.

ואכן כתב הברכי יוסף (סימן י"ט ס"ק ב'):

"אינו מברך על עשיית הציצית וכו'. הרב מנחם אברהם (סק"א) הוקשה לו מאי שנא ציצית ממזוזה, דאף דחובת הדר מברך כשקובע מזוזה בבית. ומתוך כך חידוש הוא שחידשה תורה לליה לברך ברכות מחודשות, ע"ש באורך. וזו היא שקשה לחדש ברכה שלא נזכרה בש"ס ובפוסקים. וק"ק על הרב בני חיי בהלכות מזוזה שהביא דברי הרב מנחם אברהם. עיין שם. וחזיתיה להרב יד אהרן תריץ יתיב,

